

“על המשמרת בירושלים” בראש המחלקה המדינית בסוכנות

א. טבילת האש

הישוב תלה תקוות גדולות בנצחון על הנאצים. התפנית הדרמטית שחלה בבריטניה עם נצחון “הלייבור” בבחירות ביולי הגבירה את הציפיות. בארץ קיוו שה“לייבור” ימשיך בקו הפרו-ציוני שנקט בתקופת היותו באופוזיציה, אך בפועל העימות עם ממשלת המנדט הלך והחריף. סיפור פריצתה של גולדה אל הזירה הלאומית שזור בשיאו של אותו עימות: מאסרה של צמרת הנהלת הסוכנות במהלך ה”שבת השחורה” ביוני 1946, ירידתו למחתרת של משה סנה ויציאתו בחשאי מן הארץ, והישארותו של בן-גוריון בפריס. גולדה נקראה למלא חלק מהחלל שנותר בהעדר ההנהגה, ומונתה ממלאת מקום ראש המחלקה המדינית בסוכנות, ואחר כך כראש המחלקה.

ביולי 1946 זימן בן-גוריון את הנהלת הסוכנות לדיונים בפריס. ארבעה ימים לפני הכינוס הוצגה התכנית המדינית שסוכמה בוועדה של פקידים בכירים אנגלים ואמריקנים (ברוק-גריידי), ונודע שהממשל האמריקני מוכן לקבל לה. על-פי ההצעה שהוצגה בפרלמנט על-ידי השר מוריסון (31.7.46) תחולק ארץ ישראל לקנטונים אוטונומיים למחצה: קנטון יהודי וקנטון ערבי, שהנהגותיהם יהיו אחראיות לענייני הפנים. בארץ ישרור משטר נאמנות בריטי, והשלטון המרכזי יהיה מופקד על ענייני הבטחון, על אכיפת החוק והפיקוח על ההגירה. על-פי התכנית הנגב היה אמור להשאר בשליטה בריטית ישירה. התכנית הוצגה כשלב ביניים לפני ההכרזה על הענקת ממשל עצמי מלא לתושבי הארץ שיפעל במסגרת פדרטיבית, או כשתי מדינות נפרדות. התר לעלייתם של 100,000 יהודים הותנה בכוננות לקבל את התכנית.³¹ חברי הנהלת הסוכנות הגיבו על הצעה כזו כעל חסימת האופציה לריבונות היהודית בארץ ישראל. הצורך למנוע אימוץ של התכנית על-ידי האמריקנים הציב בפני התנועה הציונית אתגר מדיני גדול. כל הנוכחים בפתיחת כנס הנהלת הסוכנות בפריס שללו את ההצעה, אך היו חלוקים על הדרך להאבק נגדה. ידוע היה כי הפגישה הגורלית בין הנשיא טרומן לבין

יועציו, עמדה להתקיים בראשית אוגוסט, והוסכם כי יש לשלוח מיד חבר הנהלה לווינגטון. הם לא ידעו כי יומיים לפני כן כבר הסתלק טרומן מתמיכה בתכנית הקנטוניזציה, וכי החליט לוותר על מעורבות בעניין ארץ ישראל. ידידים בבית הלבן העבירו שדר דחוף לאנשי הסוכנות, וביקשו שנציג מוסמך יגיע לווינגטון עם הצעה קבילה. התנהלה דנה בהנחיות שיינתנו לשליחה, נחום גולדמן.

אצל ה"וויצמניסטים" המינימליסטים, ובהם גם "המתונים" שבמפא"י – נתגלעו חילוקי דעות: קפלן הציע שלא לדחות את תכנית "מוריסון גריידי" על הסף. לטענתו הצעות של תיקונים מרחיקי לכת שיוגשו במשא ומתן עם ממשלת בריטניה, אחר כך ישנו אותה לחלוטין. גולדמן טען שיש לדחות את ההצעה ולהציע לאמריקנים ולבריטים שיסכימו במשותף על חלוקת ארץ ישראל ועל הקמת מדינה יהודית בתוכה. "האקטיביסטים" המקסימליסטים, ובראשם סנה, דרשו לדחות את ההצעה מכל וכל, לחדש את המאבק המזוין נגד בריטניה, ולחכות עד שיוצע פתרון מדיני טוב יותר. ה"אקטיביסטים" הפרגמטים, ובראשם בן-גוריון, רצו בדחיית התכנית, ובכפייה לאלתר של פתרון מדיני באמצעות האמריקנים, גם במחיר של חלוקה. מבחינתם החזית המדינית לא התנהלה רק נגד הממשל בווינגטון ובלונדון, אלא גם נגד וייצמן וחבריו חסידי הפשרה עם בריטניה. סרובו של וייצמן לבוא לפריס, והענותו להזמנתו של שר המושבות לדון על הרכב המשלחת הציוני-נית למשא ומתן העידו, לדעתם, על הכניעה הצפויה. בן-גוריון אף הודיע בפתח הכנס כי הוא אינו שותף לאיושהו מגע עם הממשלה ושיתפטר מהנהלה בקונגרס הציוני הקרוב. גולדה, שהיתה קיצונית מבן-גוריון ביחסה לבריטים, עמדה לצדו, בעיקר "בחזית" האנגלית-הממשלתית והיהודית.

את דבריה בכנס פתחה בהתקפה על תכנית "מוריסון-גריידי". התכנית, הוזהרה, איננה אלא מלכודת, שאסור לפול לתוכה. האנלוגיה ההיסטורית התקפה לדידה, היתה הצעת ועדת פיל ב-1937. גולדה הודהה אז עם ראש השוללים המתונים שהיה נערץ עליה – ברל כצנלסון. ברל, טענה גולדה, הבחין במלכודת ב-1937 כאשר חזה במדויק, שגם אם נקבל את תכנית החלוקה של פיל, היא לא תבוצע.³² יתר על כן, התכנית הנוכחית מעניקה לציונות עוד פחות שטח וסמכויות מאשר ועדת פיל, מכאן שאין מה להפסיד כשמודיעים שמסרבים לדון בה. לדעתה, הסיכוי לשנותה באמצעות משא ומתן הוא אפסי, ובמקרה שיגסו לכפות את ההסדר, עדיף להאבק נגדו מעמדה של שלילה מאשר מעמדה של קבלה. גולדה התקיפה את וייצמן בחריפות, וטענה כי פעולותיו מאז ה"שבת השחורה" פוגעות

באחדות התנועה הציונית. אין הוא מוסמך לנהל משא ומתן עם הממשלה, ואם הוא מוכן להפגש עם נציגי הממשלה לפני שחרור העצורים בלטרון, הצהרותיו על ההכרח לשחררם, הופכות ללא אמינות. היא פנתה להברי ההנהלה בקריאה שאין להקל ראש בחומרת המצב:

"We have reached a stage where the British authorities are trying to dictate to us who should represent us in discussions. Not only those who are imprisoned cannot represent us, but even those whom they intend to put in jail."

"[הגענו למצב שבו השלטונות הבריטיים מנסים להכתיב לנו את נציגינו בשיחות. לא רק אלה הכלואים בבית-הסוהר אינם יכולים לייצגנו, אלא גם אלה שהם מתכוונים לכלוא, אינם יכולים.]"

גולדה הסכימה עם גולדמן, כי התנועה הציונית אינה יכולה להסתפק בדחייה של תכנית שאינה טובה, ושהיא חייבת להציג דרישה קבילה בתגובה על ההצעה הרעה. עם זאת, היא היתה שותפה לחששו של בן-גוריון כי נטיותיו ה"ווייצמניסטיות" של גולדמן תביא אותו במהלך דיוניו עם הממשל לסגת לעמדת קפלן, והוא יסכים לבחון אפשרויות של הכנסת שינויים בתכנית "מוריסון-גריידי". גולדה תמכה בהצעתו של בן-גוריון שאמורה היתה למנוע סחף מעין זה, ולפיה יש להסכים לכל תכנית המציעה הקמת מדינה, אך בשלב זה של הדיון עם הממשל, אין לעסוק בפרטי התכנית, וגם לא באיזכור טריטוריה. היא הסכימה עם גולדמן שאין להציג אולטימטום בפני הנשיא טרומן. צעד כזה יתפרש כנסיון לייצור קרע בין ארצות-הברית ובריטניה.³³ עמדת המיקוח שהציעו בן-גוריון וגולדה לא התקבלה. הצעתו של גולדמן זכתה לרוב גדול, בין היתר, משום שחל שינוי דרמטי בעמדתם של נציגי "המזרחי" שהיו מוכנים לתמוך ברעיון החלוקה שיש עמו מדינה. גולדמן יצא לוויינגטון כשבידיו דחייה פה אחד של תכנית "מוריסון-גריידי", הודעה על נכונות ההנהלה לדון בהצעה להקמתה של "מדינה יהודית בת-קיימא בחלק מספיק של א"י". האופציה של החלוקה הפכה למדיניות ההנהלה הציונית.

בדיעבד הסתבר כי חששו של גולדמן שקשה יהיה לשכנע את טרומן שיאמץ עמדה נוקשה כלפי הבריטים היה מוצדק. גם חששותיהם של בן-גוריון וגולדה ביחס לגולדמן היו מוצדקים למדי: במגעיו בוויינגטון העלה גולדמן רעיונות ביחס לגבולותיה של ההצעה הטריטוריאלית – הצעת

ועדת פיל שיצורף אליהן הנגב, ואפשרות לדון על הוצאת חלק מן הגליל מהמדינה היהודית.³⁶ יחד עם זאת, כולם הסכימו, שגולדמן התגלה כדיפ-לומט מעולה וששליחותו בווינגטון הסתיימה בהתקדמות משמעותית: הנשיא הביע באוזני הבריטים תמיכה בפתרון החלוקה המוצע על-ידי הסוכ-נות. עם שובו של גולדמן לפריס ב-13 לאוגוסט, דנה ההנהלה בהמשך המגעים עם הממשלה האנגלית, שכן זו הודיעה כבר על כוונתה לזמן את ועידת השלום בהשתתפות היהודים והערבים בספטמבר בלונדון. שוב פרצה מחלוקת בין נציגי הזרמים השונים שנמשכה עד להכרעה הסופית בקונגרס הציוני ה-29 בדצמבר 1946, שקיבל את העמדה האקטיביסטית של בן-גוריון. גולדה, שראתה עצמה כשותפה לדעתנו ובת ברית פוליטית, היתה שותפה חשובה בהשגת הנצחון בקונגרס.

בשלב הראשון לביסוס עמדתו האקטיביסטית היה על בן-גוריון לגבש רוב בהנהלת הסוכנות לעמדות מיקוח נוקשות על תנאי ההצטרפות למשא ומתן וההשתתפות בוועידת לונדון: מדינה יהודית בת קיימא כבסיס לדיונים, חופש בחירה מוחלט של הנציגות הציונית, זכות וטו בקביעת ייצוג יהודי אחר שיוזמן להשתתף בוועידה. כן הוחלט בחשאי להתנגד לכל תכנית נאמנות על ארץ ישראל. יחד עם זאת, התקבלה הצעתו של בן-גוריון להשאיר פתח למשא ומתן בלתי פורמלי עם הממשלה על תנאי ההשתתפות בוועידה. (בן-גוריון העיר שאיננו מסכים עם גולדה שאין מה להפסיד אם מסרבים לדון עם הממשלה הבריטית, אלא שהסכמה לדון עמה תעלה בהפסד גדול יותר.³⁷) יתר על כן, משיקולים מדיניים ושיקולים פנים-ציוניים, הציע בן-גוריון גם להקפיא את המאבק המזוין עד לקונגרס הציוני.³⁸ ההחלטה ביחס להפסקת המאבק המזוין לא נרשמה בפרטיכול. היא נזכרת במכתב ההתפטרות של סנה לבן-גוריון מיום 21.9.46 ובעדותו של סנה לד"ר סלוצקי.³⁹ את ההחלטה "לא ללכת" לוועידת לונדון תארה גולדה כנצחון השכל על הרגש. ההחלטה להצביע עבור "אי הליכה", העידה, היתה קשה בעיניה כ"קריעת ים סוף", וקבלתה היתה בעיניה בבחינת "נס". הנימוק העיקרי לדידה היה שקשה יותר לצאת מוועידה ה"מתגלגלת" בכיוון שלילי, מאשר להיכנס אליה. לכן מוטב היה להסתכן ולדחות את ההזמנה עד שיוצעו תנאים טובים יותר.⁴⁰

לאחר שובה מפריס היתה גולדה הדוברת הראשית של עמדת בן-גוריון. היא קיבלה על עצמה לגבש במפלגה את התמיכה בקו שאומץ על-ידי ההנהלה בשאלות החלוקה, המשא ומתן והמאבק לקראת ההכרעה בקונגרס. מהלכה בפרשה זו חושפים בברור את כושר עמידתה בפני לחצים, ומעידים עד כמה גבר בטחונה העצמי כמדינאית. יריביה העיקריים במפלגה היו ה"ויצמניסטים" שהונהגו על-ידי קפלן, שפרינצק ולוביאניקר, אך גם שרידיה

של האופוזיציה המקסימליסטית שדבקו בתכנית "בילטמור" השמיעו את דעותיהם.

את הצלחתה הראשונה נחלה בוועדה הפוליטית: בדיון לקראת ישיבת הוועד הפועל הציוני, שכנעה את חברי הוועדה שיאמצו החלטה זהה לזו שנוסחה בכנס פריס. בקבלה החלטה זו אימצה מפא"י את רעיון החלוקה, ועיגנה את תנאי הכניסה למשא ומתן בתנאי המינימום שנקבעו שם.³⁹ הצלחתה השנייה היתה בנושא המאבק. באותם ימים שגורשו אוניות מפא"י לים, התגלע הוויכוח בוועדה בין חסידי ההבלגה לבין דורשי פעולה כנגד הבריטים. חסידי שתי הדעות הסכימו שוועידת המפלגה ה-6 תוקדש לשאלה זו, וכן שיש להכין תכנית מזוהרת לעלייה מסיבית על הקרקע שתתבצע סמוך למועד הוועידה. גולדה נמנתה עם הוועדה המישרבת שהחליטה על העלאת 11 ישובים בנגב הצפוני כתגובה קונסטרוקטיבית ל"מוריסון-גריידי".⁴⁰

הצעירים מחוגי ה"הגנה" והפלמ"ח דרשו את חידושו של המאבק. גולדה ניסתה לשכנע אותם שיש צורך לנהוג בזהירות ולהיות סלקטיביים בהפעלת הכוח. בדבריה היה רמז לנסיגה ל"מאבק צמוד" בלית ברירה. היא שללה הזדקקות לפעולות מזוינות רק "מפני שהמחנה אשר צריך לעשות פעולה זו אינו יכול לשבת בחיבוק ידים", והגדירה גימוק מעין זה כ"סכנה איומה". היא סיכמה את טיעונה בכך ש"המחנה הנפלא והנהדר הזה, המוכן עד לגבול ומעבר לגבול להקרבה אישית" חייב לקבל את שיקול דעתה המדיני של ההנהגה שאם אין הזמן מתאים לפעול "אז אין עושים".⁴¹ בדיון סגור הודתה: "איני יכולה לרמות את עצמי ולאמר שנעמוד כוח מול כוח, ובוזה יגמר העניין". כאשר הותקפה על-ידי חברי החוגים הצעירים במפלגתה – אלחנן ישי ושמעון פרסקי (פרס) על אולת היד שגילתה ההנהגה כאשר גורשו מפילים, הטיחה: "אגיד בגלוי לאלחנן ולשמעון, שאם עלי לבחור בין מאבק [לבין] פתרון טוב בדרך של משא ומתן – אבחר בדבר השני. אמנם זה לא יפה ולא מהפכני. [אבל] כל זמן שלא הגענו לנקודה מתה במשא ומתן יש תקווה בלב: אולי..."⁴²

מסמכי הבריטים מאותה תקופה מעידים שהזהירות היתה מוצדקת, אם כי שלא כמו בדיווחה של גולדה לוועידה – למאבק המזוין לא היתה השפעה ישירה על המהלכים המדיניים. אנשי הצבא היו להוטים להפעיל כוח ואמצעי דיכוי חמורים עוד יותר נגד הישוב בתגובה למאבק המזוין, אך גבלמו על-ידי הדרג המדיני בשל שיקולים מדיניים. אטלי ובווין היו מעוניינים שארצות-הברית תצטרף לבריטניה בקבלת האחריות ובהוצאות הכרוכות במציאת פתרון פוליטי לשאלת ארץ ישראל. אילו התחדש המאבק היה עליהם

לאפשר לצבא להרוס באופן שיטתי את בסיס הכוח של ההגנה.⁴³ ההזדהות הגוברת של יהדות ארצות-הברית עם מאבקו של היישוב הפכה את המעורבות האמריקנית לתרע פיות מבחינת הבריטים: המאבק המזוין ואמצעי הדיכוי של הבריטים, נוסף למאבקם בהעפלה, יצרו דעת קהל יהודית-אמריקנית עוינת לבריטניה. למרות הסתייגויותיו החריפות של טרומן מלחצם של היהודים, הוא נאלץ להתחשב בהם, ולהמנע מלתמוך בתכנית הממשלה הבריטית לפתרון בעיית ארץ ישראל.⁴⁴ המאבק המזוין השפיע על מדיניות הממשלה, אך בצורה עקיפה, ולטווח הקצר בלבד.

במחלוקת עם ה"מתונים" על המשא ומתן עם הממשלה היתה עמדתה של גולדה חד-משמעית. כ-10 ימים לאחר ועידת מפא"י פרץ ויכוח אם ניתן להגמיש את תנאי הושתתפות במשא ומתן, גולדה נחלצה להגן על החלטות הסוכנות בפריס. הוויכוח התעורר לאחר שגולדמן יזם מגעים עם הממשלה בדבר האפשרות להשתתף בוועידת לונדון, למרות החלטות פריס שהתנו השתתפות זו בשחרור העצורים מלטרון ובהצבת תכנית החלוקה במקום תכנית מוריסון כבסיס לדיונים. בעקבות סרוב הסוכנות להשתתף, ולאחר כשלונם של האנגלים להרכיב נציגות יהודית אלטרנטיבית, הוועידה נפתחה ב-9.9.46 בהשתתפות הערבים בלבד. כשבוע לאחר פתיחתה, לחצו "אנשי לונדון" בראשות וייצמן וגולדמן לשנות את ההחלטה הנוקשה באומרם "חל שינוי במצב" נוכח עקשות הערבים, ושנוצר סיכוי שהממשלה תותר על תכנית מוריסון אם היהודים יצטרפו לוועידה.⁴⁵ בהנהגה הציונית פרצה סערה רבתי. היא התנהלה בצורה מקוטעת באמצעות שיחות טלפון, מברקים, ושדרים סודיים שהורצו הלך ושוב בין אנשי ההנהגה המפוזרים בלונדון, בפריס, בתל אביב ובלטרון.

"אנשי לונדון" ותומכיהם במפא"י הפעילו לחצים חזקים. גולדה הנהיגה את "קרב הבלימה" בנחישות. רבים מהאקטיביסטים לא השתכנעו שיש צורך לשנות את ההחלטה, אך משנאמר להם שגם בן-גוריון תומך בעמדה זו היו מוכנים להצטרף אליו. גולדה היתה כמעט היחידה (תמך בדעתה נמירובסקי) שהתעקשה שהובת ההוכחה שאכן חל "שינוי במצב" חלה על הדורשים להצטרף לוועידת לונדון, נראה כי שורש התנגדותה היה יותר אישי מאשר פרוגרמטי. היא לא הסתירה את חוסר האמון שלה ב"אנשי לונדון" שהיו לדעתה חסרי "חוט שדרה" ו"חסרי אורך רוח". היא גם פקפקה אם אכן בן-גוריון הסכים לשינוי.⁴⁶ היא דרשה, ש"בן אדם חי" יופיע מלונדון (ברל לוקר) וישמיע את נימוקיו באזני ההנהגה, ויוכיח שאכן קרה משהו שמחייב לשנות את תנאי הכניסה למשא ומתן. במהלך הדיון הסוער שהתנהל במזכירות המפלגה טענו נגדה שפרינצק ואחרים, כי פרשה לא נכון מברק

שדיווח על עמדתו של בן-גוריון. גולדה הגיבה בהכרזה על עצמאותה המחשבתית: "אני אומרת לשפרינצק, בן-צבי ולוביאנקר: יש לי דרך ארץ רבה לדעה שלכם. איני יודעת אם מותר לדרוש, אך אני מעיזה לדרוש שיהיה לכם דרך ארץ לדעתי. איני מרגישה שיש לי יסוד להחליט ללכת. אני חושבת שאני יותר בדעה אחת עם בן-גוריון מאשר שפרינצק, אבל מה שהוא (בן-גוריון) הודיע לי זה לא מספיק לי, וזה לא רק הצורה בה ענה. אילו גם היה עונה 'כן' ברור, לי זה לא מספיק, אני אף פעם לא קבלתי על עצמי להגיד כן או לא, לכל מה שאומר בן-גוריון, או שפרינצק. אם רוצים שאני אשנה את דעתי, אני רוצה שתניתן לי לזאת האפשרות המקסימלית וזאת אומרת לשמוע אינפורמציה ממקור ראשון."⁴⁷ הנהגת המפלגה דחתה את החלטתה עד לבואו של שליה מלונדון.

לאחר בואו של לוקר נראה היה שידו של קפלן תגבר. עוד קודם, במהלך הדיון במפלגה, גוצר קונסנסוס בין ה"מתונים" לבין ה"אקטיביסטים", כי התנאי האולטימטיבי להשתתפות בוועידה צריך להיות שחרור העצורים והשתתפותם במשא ומתן, ולאודווקא, חיסולה המפורש של תכנית מורי-סון, כפי שהציע בן-גוריון. לאחר בואו של לוקר, שזכה לתמיכתם של שרתוק וחברים אחרים שהיו עצורים בלטרון, ובניגוד לדעתה של גולדה שרצתה בשני התנאים, הצליח קפלן לגבש רוב בהנהלת הסוכנות ובמפלגה להגמשת העמדה; כלומר, להסכים להשתתף בוועידה בתנאי שישוחררו העצורים. גולדה המשיכה להאבק על עמדתה, ובתמיכת שקולניק (אשכול) ואקטיביסטים חברי מפלגות אחרות הציעה לוועד הפועל הציוני לשוב ולהתנות את ההשתתפות בוועידה רק אם יתקבלו התנאים שהוחלט עליהם. ההצעה התקבלה ברוב של 16 נגד 6. כן הוחלט שההנהלה תמשיך במאמצים ליצור את התנאים להשתתפות כזו.⁴⁸ בדיעבד הסתבר שבן-גוריון לא היה מאושר מהקונסנסוס המפלגתי, אך היה מוכן לקבלו, ולהסתפק בשחרור העצורים ובמתן הופש בבחירת הייצוג.⁴⁹ לאחר הדיון בוועד הפועל הציוני, פעלה גולדה, כראש מחנה האקטיביסטים במפא"י, להסרת החרם הבריטי מעל בן-גוריון ולשחרור העצורים כתנאי לחידוש המגעים עם בריטניה. קפלן, ראש מחנה המתונים במפא"י, הסכים אתה והיא תמכה ביציאתו ללונדון יחד עם הרב פישמן לנהל מגעים בלתי רשמיים עם הממשלה.⁵⁰

המגעים והגישושים עם הממשלה שנערכו במהלך חודש אוקטובר, בהשתתפותם של קפלן ופישמן, הוכיחו כי גולדה צדקה בהבחנתה כי לא חל שינוי בעמדת הממשלה במישור המדיני. גם המגעים שניהל בן-גוריון בראשית 1947 עם הממשלה, לאחר שגבר על וייצמן במאבק על המנהיגות בקונגרס הכ"ב בבול, הסתיימו בלא כלום, ובפברואר החליט הקבינט הבריטי

להעביר את ההכרעה לאו"ם. אולם, המגעים בלונדון הביאו לשחרור כל עצורי לטרון ולהענקת רשיונות עלייה לחלק ממפעילי קפריסין, בתמורה להסתייגות עקרונית של הסוכנות והוועד הפועל הציוני מן הטרור של הפורשים. בכך הביאו לידי סיום את הנתק הכמעט מוחלט בין היישוב המאורגן לבין שלטונות המנדט שהחל לאחר ה"שבת השחורה". שני הצדדים החלו בנסיון לשיתוף פעולה נגד הפורשים. גולדה תמכה בכל לב בגישה זו, ולא חסכה שבתים מקפלן, יריבה לדרך, על שהצליח להדוף את דריי שותיה הראשוניות המופלגות של הממשלה בתמורה לשחרור העצורים (פרוק הפלמ"ח, שיתוף פעולה מודיעיני עם הממשלה למיגור הטרור, והאטת העלייה).⁵¹ משצורפה רשמית כחברה בהנהלה הציונית לאחר הקונגרס ה"ב", נוכחה עד כמה קשה לעמוד בתנאי ההסכם הזה.

השלב השלישי והמכריע בביסוס ההנהגה האקטיביסטית ושל השתלבותה של גולדה בתוכה היה בבזל בדצמבר 1946. העימות בין וייצמן לבן-גוריון הגיע שם לשיאו. נצחוננו של בן-גוריון לא היה קל. במהלך הדיונים דרשו השניים מן הקונגרס שיכריע הד-משמעית בין שניהם ובין הגישות שיצגו כלפי בריטניה: משא ומתן בוועידת לונדון, וזניחת המאבק – כדרישת וייצמן, או, אי ויתור על העיקרון שהכרה בהקמת מדינה יהודית תהיה תנאי להצטרפות למו"מ, ושמירת האופציה ל"התנגדות", כדרישת בן-גוריון. בוועידת סיעת מפא"י העולמית – ה"איחוד העולמי" שנערכה ערב הקונגרס, סרבו רוב הנציגים לתמוך בהדחתו של וייצמן, ובן-גוריון איים לנטוש את הקונגרס. גולדה נמנתה עם הפעילים שעבדו קשה במשך שלוש יממות עד שהתקבלה פשרה, במטרה למנוע הכרעה אישית בין השניים: החלטה (77 נגד 52) בעד מאבק בנוסח בן-גוריון ("מפעם לפעם עליפי התנאים") ותמיכה בהליכה לוועידת לונדון, בנוסח ה"וייצמניסטים" (89 נגד 30). אולם, בקונגרס נדחתה הצעת ההחלטה (171 נגד 154) בעניין ועידת לונדון שהובאה על-ידי גולדה, ושהיתה מיועדת לאפשר לווייצמן להשאר כנשיא, והתקבלה הצעת ה"מזרחי" שתמכו בה הסיעות האקטיביסטיות מה"ימין" ומ"השמאל". וייצמן לא הציג את מועמדו לנשיאות, ובן-גוריון, שהחל פועל במרץ גם כ"שר צבא ובטחון", הרכיב הנהלה לפי רוחו. שניים מבעלי בריתו האקטיביסטים – גולדה וסנה – צורפו להנהלה הציונית. שרתוק, "שר החוץ" של ההנהלה, יצא לנהל את המערכה המדינית באמריקה, ומינויה הזמני של גולדה כמנהלת המחלקה המדינית בירושלים אושר כמינוי קבוע.⁵²

ב. "בין השטן לבין המים העמוקים"

בראשית דרכה כמנהלת המחלקה המדינית של הסוכנות בירושלים פעלה גולדה במסגרת המדיניות שנקבעה בהנהלה לאחר הקונגרס: חתירה להקמת מדינה יהודית בלי לוותר על הידברות עם הממשלה. אולם לאחר שבועות אחדים, התברר לכל הצדדים במשא ומתן כי לא ניתן להגיע לבסיס משותף לפתרון. בפברואר 1947 החליטה הממשלה הבריטית להעביר לאו"ם את ההכרעה בעניין גורלה של ארץ ישראל. למרות החלטה זו החיכוכים בין הישוב לבריטים לא פסקו: הבריטים הוסיפו להלחם בעלייה הבלתי לגאלית שהלכה והתעצמה, והפורשים, שהתייחסו אל החלטת הבריטים כאל טכסיס גרידא, חידשו את פעולות הטרור נגדם. ראשי היישוב, ובמיוחד בן-גוריון וגולדה, היו חשדנים ביותר ביחס לכוונות הבריטים עד לרגע יציאתם את הארץ, אך הם היו מודעים לאפשרויות המדיניות העשויות להיפתח עם העברת הדיון בנושא הארצישראלי לזירה הבינלאומית, והשתדלו לצמצם ככל הניתן את החיכוך האלים עם הבריטים. תפקידה של גולדה היה למצות ככל האפשר את האחריות השלטונית שהיתה לבריטים במסגרת המנדט, ובו בזמן לגוֹט את היחסים עם השלטון בארץ. בשל המשך פעילותם של הפורשים ותגובות הנגד שהן עוררו, גולדה מצאה את עצמה עד מהרה ניצבת "בין השטן (הטרור) לבין המים העמוקים" (שלטון המנדט) בלשונו של שרתוק.⁵³

פגישה הראשונה עם נציגי השלטון הבריטי כמנהלת המחלקה המדינית נערכה מיד עם שובה ארצה מהקונגרס הציוני בבזל. היא נפגשה ביוזמתה עם המזכיר הראשי, ג'ון שאו. מטרת הפגישה היתה לתקן את הרושם שהותירו ההחלטות המדיניות בדבר אי-הליכה לוועידת לונדון, ובעיקר להתוות את קוֹי שיתוף הפעולה עם שלטונות המנדט בארץ. לשיחה הצטרף גם דוד רמז, והיא התקיימה באווירה נינוחה. בפתח הפגישה גולדה הציגה תמונת מצב בפני המזכיר: א. על-אף המרירות כלפי בריטניה "יש יסוד חזק הרוצה בשיתוף פעולה", וכי על הממשלה לעשות צעד שיאפשר השתתפות בוועידה. ב. ההנהגה מעוניינת להביא להפסקת הטרור, אולם כדי להצליח בכך, יש ליצור את התנאים שהפורשים לא יזכו באהדה ברחוב היהודי. "שינוי כזה מוכרח לבוא בשטח העלייה" סיכמה. הגוססה ל"עסקה", היתה אפוא פשוטה: הכרזה פומבית על הנכונות של הישוב המאורגן לדכא את פעילות הפורשים, בתמורה להקלות של הממשלה בנושא המפעילים. בשולי הפגישה הזכירו רמז וגולדה שאם לא יומתק גור דין המוות על דב גורנר, הוצאתו לפועל עלולה לחבל במאמצים. המזכיר התרכז במאמץ להביא

להפוגה בהעפלה, וציון, כמעט כבדרך אגב, כי אם לא ייפסק הטרור, צפויות לישוב סכנות חמורות. למרות חילוקי הדעות, התרשמה גולדה שהמוכיר הטה אוון קשבת, וכי יש סיכוי לתוצאות.⁵¹

משאושר גזר דינו של גרונר בסוף ינואר 1947, והוא סרב לבקש תנינה, חטפו אנשי האצ"ל שופט ופקיד בריטים והחזיקו בהם כבני ערובה. גולדה, קפלן ורוקה נקראו אל הנציב העליון שהודיע להם, שאם תוך 48 שעות לא יוחזרו החטופים חיים, יוכרו מצב צבאי בחלקים שלמים של הארץ, כולל בתל אביב. גולדה כעסה על האצ"ל. היא היתה משוכנעת שגרונר סרב לבקש תנינה לאחר שהוסת על-ידי האצ"ל, שהיה מעוניין להמריד את הישוב ולסבך את ההנהגה. למחרת כינסה גולדה את חברי הנהלת הסוכנות, הנהלת הוועד הלאומי, הרבנות הראשית ונציגי עיריות תל אביב, חיפה וירושלים והעמידה אותם על חומרת המצב: על הפרק עומד העברת השלטון בארץ מהזרוע האזרחית לזרוע הצבאית של הממשלה. אם תענה הממשלה בלונדון ללחצם של אנשי הצבא, ייתכן שיוכרו עוצר לרוב שעות היום, החיים ישותקו, ויוכרו איסור על תנועת מכוניות. היא ביקשה מן הנוכחים שיסכימו למתן יד חופשית ל"הגנה" לפעול נגד האצ"ל על מנת למצוא את החטופים.⁵² המשתתפים לא נענו לפנייתה, אך ה"הגנה" מצאה את החטופים ושחררה אותם. באותו היום ביקשה גולדה להיפגש עם המוכיר הראשי, כשהיא מצפה לשמוע שחלה רגיעה במתיחות עם השלטונות, וכי האיום על הכרות מצב צבאי הוסר. במקום זאת, היא נוכחה לדעת כי ההצלחה פעלה כבור-מרג. המוכיר זעם וקצף והודיע כי "מאוחר עכשיו לשותח", וכי אין לשל-טונות כל אמן בהנהלת הסוכנות, שהבטחותיה בנושא הטרור אינן אלא "מילים, מילים", אלא אם כן תמסור הסוכנות את שמות החטופים. גולדה ניסתה להתגונן, כשהיא מביאה בפניו את החלטות הוועד הלאומי (20.1.47), הקובעות כי יש להתנגד בכוח לכל פעולת סחיטה והפחדה של הפורשים. אך המוכיר דחה את טענותיה והתפתה דו"השיח הבא:

ש א ו: "האסון, שהיהודים חושבים רק על עצמם, ואינם רואים עמים אחרים, אנו העם הבריטי רואים גם עמים אחרים."

מ א י ר ס ון: "לו הייתי צריכה לבחור באשמה הכי קשה נגד העם היהודי, הייתי אומרת שאיננו חושב די על עצמו בתור עם... אינני מכירה תנועה רוחנית והומניטרית או סוציאלית שבה לא תרמו יהודים יותר מהחלק המגיע מהם. ומי חשב על היהודים במלחמה? השמדת היהודים לא בוצעה באי בודד, אלא בתוך עמים אחרים, ואלה שיכלו לעזור, עמדו מנגד."

ש א ו: "האם יכלו לעזור?"

מאיר סון: "במשרד זה הייתי ודרשתי אמצעים להצלת 4000 ילדים בולגרים. הצענו דרך להצלתם ולא הצילו..."

ש'א: "האם שאלת את עצמך מדוע היחס הזה?"

מאיר סון: "האם ברצונך לרמות שהוא מוצדק?"

ש'א: "חלילה, חלילה, לא התכוונתי לזה."⁵⁶

בהמשך הושמעו חילופי האשמות על כפיות טובה של כל אחד מן הצדדים שהביאו להדרדרות במצב. המזכיר דרש שהסוכנות תשתף פעולה עם הממשלה במלחמתו בטרור. גולדה דחתה את האפשרות שיהודים יסגירו את חברי הארגונים הפורשים למשטרה, והזהירה מפני הטלת מצב צבאי, שיפעל כבומרנג ויחזק את הפורשים.

הסיבוב השני בהתכתשות בין השניים היה פומבי. כעבור יומיים הודיעה הממשלה על פינוי אזרחים בריטיים מן הארץ, ועל הקמתם של אזורי הבטחון ("בווינגארדים") בערים הגדולות. גולדה פרשה זאת כמהלך לקראת הכרות מצב חרום, במגמה להאשים הישוב בטרוריותם ולאליץ את הסוכנות לשתף פעולה. בהיותה נושאת התפקיד המדיני הבכיר בארץ - בן-גוריון ושרתוק כבר יצאו ללונדון, הוטלה האחריות עליה. היא נקלעה למצוקה: שיבה למדיניות ה"סוון" לא באה בחשבון על רקע מאבקי העלייה. אך היא חששה מאוד מפני מצב צבאי ממושך. בדיון עם חברים במפלגה התבטאה בתרי-פות: "כמה כוחות הושקעו כדי למנוע את תלייתו של בחור אחד. גרונר אינו מענין אותי. נהרגו מליוני יהודים - יהרג עוד אחד. אבל תלייתו של גרונר היתה ממיטה עלינו אסון."⁵⁷ היא החליטה לגקוט באסטרטגיה כפולה: ללחוץ בתוך המוסדות הלאומיים לקבלת החלטות תקיפות יותר נגד הפורשים, כולל מניעה בכוח של פעולותיהם באמצעות ה"הגנה", ולמנוע את הטלתו של המצב הצבאי באמצעות גיוס דעת הקהל העולמית נגד פעולות הממשלה.

במסיבת העיתונאים של עתונאי החוץ שכינסה ב-2.2.47, טענה גולדה שהפינוי הוא אקט הפגנתי שאין בו צורך. בתשובה לשאלה, היא גינתה את הממשלה שבגלל "מיעוט קטן של קבוצות פורשים", עומדת להטיל עונש קולקטיבי על כל הישוב, במטרה להפכו למלשינים (היא אמרה באנגלית informers). את שחרור החטופים הציגה לא ככניעה לאולטימטום, אלא כהצלחה של מדיניות הלחץ הציבורי של הוועד הלאומי.⁵⁸ למחרת היום, שלח ג'ון שאו מכתב להנהלת הסוכנות ולוועד הלאומי שהוצג כתגובה למסיבת העיתונאים. במכתב שכונה "מכתב האולטימטום" נכללה תביעה חד-משמעית לשיחוף פעולה עם השלטונות, ואיום בלתי ברור על התוצאות החמורות שיהיו לסרוב. בארץ פשטו שמועות שהבריטים עומדים

לפרק את הסוכנות ואת הנהלת הוועד הלאומי. נראה היה שאת האחריות להדרדרות המוכר מתכוון להטיל על גולדה. עתה קינן בה החשד שהממשל לא כלל אינה מעוניינת בחיסול הטרור ושהדרישה לשיתוף פעולה אינה אלא מזימה של הממשלה בלונדון להכשלת ההנהגה. חשדה התחזק לאחר כשלון השיחות בלונדון והקשחת הפעילות נגד המעפילים. גולדה טענה: אין בר דעת בממשלה המאמין שקריאה של המוסדות לאוכלוסייה למסור את אנשי הפורשים לשלטון, תענה כאשר נמשכים הגרושים של המעפילים לקפריסין. הכשלון לחסל כך את הטרור מובטח, והוא יאפשר לממשלה לומר קבל עם ועדה כי למוסדות הנבחרים אין לגיטימציה וסמכות בישוב. מאידך גיסא, סרוב המוסדות ליפול למלכודת, מאפשר לממשלה לנצל את הבקיעים הפוליטיים בתוך הישוב, וליצור את הרושם ש"חוגים מתונים", הפועלים מאחורי גבם של המוסדות, מזרימים ידיעות על ה"פורשים" לממשלה.⁶⁰ הכרזה על מצב צבאי, גרסה, אינה אלא פן אחר של ההתנכלות המדינית למוסדות המוסמכים של הישוב.

גולדה חשה שעליה לפעול בדחיפות, ולצורך זה הפעילה את כל מיומנותה בתמרון פוליטי. במקביל לדיווח על הנעשה לחברי ההנהלה בלונדון, ולבקשתה שיעשו שם להסרת האיום, פעלה גולדה ללא שהות בוועד הלאומי, שם זכתה לתימוכין פוליטיים חזקים יותר מאשר בהנהלת הסוכנות. בעזרתו של רמז, יו"ר הוועד הלאומי וידידה הקרוב, ניסחה מכתב תשובה לממשלה שהיה מקובל גם על החוגים האזרחיים. הוועד הלאומי מודיע על התנגדותו לשיתוף פעולה עם הממשלה, בכל הקשור לדיווח על ארגוני המחתרת, אך מרומז בו גם על נכונות להתגוננות בכוח נגד הטרור. בנוסח התשובה נעשה נסיון לעקוף "מוקשים" פוליטיים באמצעות השארת שתי שאלות עמומות: האם הוועד הלאומי מודיע על נכונות למנוע בכוח פעולות של הפורשים, והאם מניעה זאת מתייחסת גם לפעולות נגד הבריטים. בהנהלת הסוכנות הושמעה ביקורת על נוסח המכתב גם מן המתנגדים להחרפת הצעדים נגד הפורשים, וגם מאלה שדרשו פעולה תקיפה יותר נגדם. לבסוף, בעזרת נוסח שהוצע על-ידי חברי ההנהלה בלונדון הצליח הטכסיס הפוליטי של רמז וגולדה, וההנהלה אישרה מכתב שנוסחו דומה לזה של הוועד הלאומי. הנסיון שנעשה אחר כך לעגן את הנוסח בהתלטות הנהלת הסוכנות ניתקל בהתנגדותם הגמרצת של הרב פישמן ושל חלק מנציגי הציונים הכללים בארץ ובהו"ל, אך בינתיים נראה היה לגולדה שדי יהיה בכך להסיר את איום המצב הצבאי. בדברים שנשאה בוועד הלאומי לאחר אישור נוסח המכתב ניכר עד כמה מוגבלות אפשרויותיו של איש הביניים, הנקלע בין הקצוות: "הפנייה שלנו מכאן צריכה ללכת לשני הצדדים. שני הצדדים הורסים."

עם זאת, ניסתה לחזק את תחושת הבטחון של מאויניה: "...נכנס למצב הזה אם יוטל עלינו. נעמוד בו ונצא ממנו, למרות הכל. ... כל אחד מחויב עכשיו להיות חזק, לחזק את חברו, ולדאוג לכך שנעמוד כמו ישוב מלוכד, מאורגן, חזק, היודע את דרכו."⁶¹

יום לפני משלוח התשובה הוסר האיום. להפוגה במתיחות תרם הנציב העליון קאניגהאם, שבינו לבין גולדה התפתחו קשרים טובים. קאניגהאם גילה מידה של הבנה למצבם של היהודים ולרצונותיהם, ולא פעם מיתן את תביעות הצבא לנקוט יד קשה. (מאוחר יותר, בסוף 1947, אף תמך בתכנית ואמר לגולדה כי הוא רוצה שהמדינה היהודית תצליח.⁶²) בראשית 1947 עוד לפני שקיבל את תשובת הוועד הלאומי, הנציב העליון הזמין אליו את גולדה, קפלן ורוקה, ואמר כי ישמור בכל כוחו על השלטון האזרחי בארץ, וכי פינוי הנשים והילדים תוכנן לאחר פיצוץ מלון "המלך דוד" וחטיפות האזרחים. הוא הכחיש שבמכתבו של המזכיר נכלל אולטימטום להנהגה, ושאל, במה הממשלה יכולה לעזור להם לעקור את הטרור. גולדה מיהרה והציעה כי אוניית המעפילים שאמורה להגיע באותו היום ("לנגב") לא תגורש לקפריסין. היא גם הציעה לו איך הדבר ייעשה בלי שתיפגע מדיניות ממשלת הוד מלכותה. קאניגהאם גרע, אך במקרים אחרים נענה לבקשותיה. גם פגישתם המפורסמת שנערכה שישה חודשים אחר כך, לאחר תליית הסרג'נטים, היתה עניינית ומאופקת, ונשאה אופי של שותפים לצרה. גולדה ביקשה כי גם הפעם יחצוץ בין הישוב לבין הצבא, וסרבה פעם נוספת לדרישתו ל"קואופרציה גלויה", אם כי שבה והבטיחה שיוחרפו הצעדים נגד הפורשים.⁶³ בדיעבד, חשיבותה הגדולים של גולדה בחורף 1947 מהשלכותיו של מצב צבאי וחשדותיה כלפי הממשלה התגלו כמופר-זים. לאחר שב-18 בפברואר הודיע בוויין בפרלמנט שהממשלה החליטה להעביר את שאלת ארץ ישראל לאו"ם, לא התאמצה יותר הממשלה להשפיע על הרכב ההנהלה הציונית; המצב הצבאי שהוטל ב-2 במרץ 1947, לאחר הפיגוע הקטלני של האצ"ל במועדון הקצינים בירושלים, נמשך שבועיים בלבד, לא שיתק את חיי היום-יום, וגם לא היה יעיל כנגד הטרור.⁶⁴

באביב ובקיץ 1947, נשארה גולדה תקיפה בהתבטאויותיה הפומביות נגד הפורשים, והיתה עקבית בכך יותר מבן-גוריון ומשרתוק.⁶⁵ האחרונים, למשל, לאחר כשלון שיחות לונדון, ולקראת העברת הנושא לאו"ם, רצו בפעולת הסברה נמרצת נגד הפורשים, אך הצנעת הפעולות הנקטות כנגדם, למען "שלום בית" בהנהלת הסוכנות, שם היו לפורשים תומכים. גולדה לעומתם לחצה לקבלת החלטות פומביות המחייבות פעילות למניעת פיגועי הפורשים, כולל אלו המכוונים נגד מטרות בריטיות. בקשתה נענתה במושב

החמישי של אספת הנבחרים שנערך במאי 1947. במושב התקבלו החלטות חדשות על "סיכול פעולות טרור" ו"על מתן אזהרה לאלה שסכנת מוות צפויה להם." למעשה, כבר קודם החל ה"גיבוש" (ה"הגנה") לעסוק במניעת פעולות הפורשים ובסיכולן. עתה מונתה גם ועדה משותפת לוועד הלאומי ולסוכנות לטיפול בפורשים.⁶⁶ בכל אלה לא היה כדי למנוע את המשך פעולות האצ"ל והלח"י, שהלכו והחריפו. לאחר תליית הסרגנטים באוגוסט ומעצר ראשי הערים בלטרון בתגובה, הודיעה גולדה בשיבה סוערת של הוועד הלאומי כי אין לסגת מהמלחמה באצ"ל ובלח"י, וכי יש ל"הקדיש כוח רב לבער את הרע הזה." לא היה זה מפתיע, אפוא, שהיא הפכה מושא להתקפות בכרוזי האצ"ל. גם כאשר העימות בין האצ"ל וה"הגנה" הפך אלים ונפלו קורבנות, גולדה לא נרתעה ממה שמתנגדי עמדתה קראו "מלחמת האחים": במלים נרגשות תמכה בהצעתו של בן-גוריון שיש להגיב בכוח בכל מקרה של התקפה, והתנגדה להצעתו של רמז לחפש הסכם הפוגה עמם. שלא כמו בן-גוריון, היא לא היתה מוכנה לתמוך אפילו בהפוגה טקטית בפעולות לפרק הזמן שבו נדונה שאלת ארץ ישראל באו"ם בנובמבר.⁶⁷

המפתח להבנת עמדתה של גולדה ביחס לפורשים טמון בתפישתה לגבי מהותו של כוח פוליטי ריבוני, והגבולות הלגיטימיים של פלוגתא (dissent) בקהילה פוליטית הנמצאת תחת איום. הנהגה המדברת בשמה של קהילה פוליטית והדורשת מן העולם להכיר בה ככזאת, איננה יכולה להרשות לעצמה, כך טענה בפני חבריה, להראות כמי שנכנעה לכוח של "מאות בחורים עם אקדחים." חולשה, או אפילו מראית עין של חולשה, תקעקע בעיני העולם את אמינות התביעה למדינה היהודית, ותביא אותו למסקנה "שכל הדיבורים על כוח מול הערבים אין בהם ממש."⁶⁸ התנאי הפנימי לקיומה של הקהילה הוא נאמנות למסגרת וקבלת מרות, למרות חילוקי דעות: "קיום הפורשים הוא יסוד היסודות של כל חטאיהם. כאשר קמה קבוצה ביישוב או בעם, הפורשת מן הציבור, קבוצה שאינה מסכימה לקבל מרות ציבורית, המחליטה שהיא יודעת יותר טוב, והיא יחידה דנה מבצעת – אין חטא יותר גרוע."⁶⁹

ג. בניית המסד השלטוני

נושא הטרור העסיק הרבה את גולדה כמנהלת המחלקה המדינית של הסוכנות בירושלים. אך לא זה היה אמור להיות תפקידה העיקרי. בשנה האחרונה למנדט הבריטי, עם יציאתו של שר-החוץ של הנהלת הסוכנות –

שרתוק – לעמוד בראש המאמץ המדיני בניו-יורק, גולדה היתה אמורה, לקיים את הקשר המדיני עם שלטונות המנדט, להמשיך את הניהול השוטף של משרדי המחלקה המדינית, ולפתח את הקשרים עם נציגיהן של מדינות אחרות בירושלים. ערכם המדיני של קשרי הסוכנות עם בריטניה הלך והצטמצם לאחר שהשיחות בין בוזין ובן-גוריון שנערכו בלונדון בפברואר, הסתיימו ללא תוצאות, ולאחר שהדיון בשאלת ארץ ישראל הועבר לאו"ם. בן-גוריון התמקד יותר ויותר בבניין הכוח הצבאי של הישוב ופעילותו זו התרכזה בתל אביב. בהדרגה החל עובר גם מרכז ההכרעה המדיני למקום מושבו בשפלה. האגף הערבי של מחלקתה שקיים קשרים עם גורמים ערביים שונים, המשיך להתנהל בצורה חצי-אוטונומית על-ידי אנשי המקצוע "הערביסטים", ולקבל את הוראותיו ממשוה שרתוק שישב בווישינגטון, כפי שהיה בעת היותו עצור בלטרון. גולדה אמנם קיבלה דיווחים רצופים והשתתפה בהתייעצויות, אך עד נובמבר 1947 היא נמנעה מלהתערב ישירות בפעילות בשדה זה, שבו לא היו לה קשרים מרובים ונסיון.⁷⁷ היא המשיכה, אפוא, בניהול המחלקה בירושלים, ועם זאת היתה יכולה לקבל תפקידים בתחומים אחרים, להשתתף בהקמת המסד לשירותי ממשל חדשים, לקראת ההלפתו של משטר המנדט במשטר ריבוני, ולצאת לשליחות החשובה ערב סיום המנדט: גיוס הכספים בארצות-הברית.

לאחר העברת בעיית ארץ ישראל לאו"ם קיבלו המאורעות המדיניים תאוצה: גרומיקו נאם את נאומו המפתיע באו"ם ב-14 במאי 1947 בזכות חלוקת הארץ, בהעדר תחליף אחר לסיום המנדט, ולהענקת עצמאות לתושבי ארץ ישראל. ועדת האו"ם (אונסקו"פ) הוקמה, ולאחר זמן קצר באה לגבות עדויות באזור. בשעת שהותה בארץ התחוללה הדרמה של "אקסודוס", שיצרה דעת קהל עולמית אוהדת לטיעון הציוני. שיאם של המאורעות המדיניים היתה החלטת הרוב בוועדה להמליץ על חלוקה, וקבלתה של ההחלטה בעצרת האו"ם בנובמבר 1947, למרות הסתייגותה הבולטת של בריטניה. פעילותה המדינית של גולדה בירושלים התרכזה באותה תקופה בשני תחומים: החלפת מידע ומסרים עם הקונסולים הזרים, פעילות שהפכה חשובה לאחר העברת הדיון לאו"ם, ואייזנכונותה של בריטניה לבצע את ההחלטה על החלוקה; והתכתשות בלתי נעימה עם שלטונות המנדט בישראל פנימים מאז, כשהם מאיימים בהיווצרות חלל ריק, בפגישותיה עם המזכיר הראשי והנציב היא קבלה על סידורי הבטחון הלקויים ועל גילויי ה"נייטרליות האוהדת" לערבים, על חיפוש הנשק, והמשך רדיפת המעפילים, ועל הערמת הקשיים בפני מעבר שלטוני מסודר.

בניהול השוטף של המחלקה המדינית היה סגנונה כמנהלת שונה מזה

של שרתוק, שנטה להיות מעורב בפרטים המעשיים של המדיניות וביצועה. גולדה נהגה להקשיב להצעות ולהמלצות של הנוכחים בדיון, מייעטה להציע, וסיכמה בדרך כלל ברוח דעת הרוב. בעזרת זאב שרף, היא הביאה לשינוי ארגוני במחלקה, ולהקמתו של אגף מחקר נפרד שתפקידו היה להזין את מנהלי המחלקות השונות במידע ובפרשנות.⁷¹ מאמץ מיוחד הושקע בענייני נים הקשורים בזירת האו"ם. המחלקה המדינית החלה למפות את חברות הארגון, ולהעריך את סיכוי התנועה הציונית בהתמודדותה מול הגוש הערבי והמוסלמי. בסקירות שהשימעה במזכירות מפא"י ובהנהלת הסוכנות הציגה גולדה את השינוי שחל במצבה המדיני של התנועה הציונית עם צאתה להתמודדות בזירה הבינלאומית. לא היתה זו התמודדות עם האינטרסים האימפריאליים של בריטניה, אלא עם מערך גדול ומגוון, המפוצל לשלושה מוקדים: ברית-המועצות והמדינות התומכות בה; האימפריה הבריטית, ומדינות מערב אירופה הרואות בה מגן מפני הסובייטים, וארצות-הברית, שמדינות אמריקה הלטינית נתונות במידה מסוימת להשפעתה. המשמעות, כך הבהירה, היא שיש להפעיל כל השפעה אפשרית על ממשלות אותן מדינות ועל נציגויותיהן במדינות השונות.⁷² מגעים אלו של אנשי המחלקה, במיוחד עם הקונסול הפולני, סייעו ללימוד עמדת הסובייטים, שלסוכנות היה עמם קשר ממוסד, ועזרו למתקפה הדיפלומטית ללא תקדים בהיקפה בתולדות התנועה הציונית, שמוקדה היה בארצות-הברית, ואשר הובילה לתמיכה בתכנית החלוקה בעצרת. אגב, בין בני שיחה של גולדה, היה גם עתונאי מצרי, מוחמד צלאח עבד אל ג'יד, שהתרשם מאוד מן העובדה שבראש המחלקה המדינית עומדת אשה.⁷³

בראשית יוני 1947, הזדמן לגולדה להשפיע ישירות על ארוע בזירה הבינלאומית. היא עמדה בראש משלחת לוועידה סוציאליסטית בציריך, שכוונסה כדי לבדוק אם ניתן לשקם את האינטרנציונל. על הוועידה העיבו תוצאות מלחמת העולם, ובמיוחד המתרחשות הבין-גושית החדשה. כמנהגה במעמדים אלו, ראתה גולדה מחוייבת בעיקר לקידום המטרות הציוניות, יאילו המאבק הבין-גושי לא העסיק אותה. אך היא נסחפה לזירה משהור-פיעה משלחת המפלגה הסוציאל-דמוקרטית הגרמנית וביקשה להתקבל לוועידה. המשלחות ממדינות המערב הפצו בצרופה כחיזוק לגוש המערבי נגד הגוש הקומוניסטי. חסר היה להן קול אחד כך שבידי נציגת תנועת הפועלים הארצישראלית היתה ההכרעה. למרות רצונה העז של גולדה לגייס את תמיכת משלחות המערב נגד עמדת ממשלת בריטניה בשאלת ארץ ישראל, היא סרבה להענות ללחצן של אותן משלחות, והפילה את ההצעה. בדיווחה לחברי המפלגה היא הסבירה כי המקום השולי שהוקדש

בנאומו של הנציג הגרמני ליחסו של היטלר ליהודים, השאיר עליה רושם קשה, ושלא האמינה להצהרותיו של הנציג על היות המפלגה "נקייה" מנאצים.⁷⁴ בהיותה שרת חוץ, לא השתחררה מהסלידה ומאי-האמון שחשה כלפי "גרמניה החדשה", והסתייגה מן האופן הנמרץ שבו ניהל בן-גוריון את מדיניות ה"ריאל פוליטיק" ביחס לגרמניה.⁷⁵

בשלהי 1947 וראשית 1948, הסכימה גולדה כמעט עם כל עמדותיו המדיניות והבטחוניות של בן-גוריון, תמכה בהן, והשתתפה באופן פעיל בבני-צוץ. עוד לפני גיבוש ההחלטה בוועדת האו"ם, הוא הביא לידיעת חברי מפלגתו את מסקנותיו המדיניות והצבאיות מן ה"סמינר" הידוע: הוא העריך את הסיכוי שהערבים ישלימו עם החלטה בינלאומית להקמת מדינה יהודית כאפסו, ולכן דחק לשינוי מבנה ההגנה מארגון מתחרת לצבא שיוכל להדוף פלישה של צבאות ערב. את הסיכוי שהאנגלים ישתפו פעולה עם החלטה כזו העריך כקלוש, ולכן קבע כי יש להשקיע את מירב המאמצים בתחום המדיני בהגשמת ההחלטה שהתקבלה בקונגרס הציוני להביא לסיומו של המנדט, ולהתנגד לכל תחליף הדומה לו.⁷⁶ הוא הניח, שהקמת המדינה היא תנאי קודם להסכם עם הערבים ולא להפך. הוא טען כי רק לאחר שישתכנעו שלא ניתן למנוע את ביסוס המדינה, יהיה סיכוי שהערבים ישלימו עמה. הבריטים נראו בעיניו כעלולים להכשיל אסטרטגייה זו. בישיבת הנהלת הסוכנות שבה נידונה ההופעה של הסוכנות בפני ועדת האו"ם תמכה גולדה בקו של בן-גוריון הדוחה לא רק את המשך השלטון הבריטי אלא גם הקמת משטר נאמנות תחתיו.⁷⁷ בספטמבר החליטה הליגה הערבית למנוע בכוח את הגשמתה של תכנית חלוקה כלשהי, אם זו תוכה לרוב בעצרת האו"ם; ובאוקטובר רמז הנציג העליון לבן-גוריון כי בריטניה גמרה אומר לפנות את ארץ ישראל. אך הוא גם הזהיר את בן-גוריון כי הארץ עומדת על סף "תוהו ובוהו". גולדה, שהאזינה לדיווחו של בן-גוריון בישיבת הנהלת הסוכנות הסכימה עם פרשנותו על משמעות האזהרה, ואף הציעה פירוש חמור משלו לנאומו של שר המושבות קריין-ג'ונס בלייק סקסס ב-26 בספטמבר: הערכתה היתה שהבריטים ינסו בדרכים שונות לחבל בביצוע החלטה על הקמת מדינה יהודית. שליחותה המפורסמת אל המלך עבדאללה ב-17 בנובמבר 1947 (ראה להלן) נועדה בעיקר לברר את יכולת עמידתו של עבדאללה בפני לחציהן של מדינות הליגה, אבל גם להתרשם עד כמה המלך שולט בצבאו ובארצו בהשוואה לכוחם של הבריטים בעבר הירדן. היא גם הסכימה עם בן-גוריון שהכריז כי אם לא יסכימו הבריטים לבצע את הצעת החלוקה "אנו נהיה המבצעים."⁷⁸ במעשיות ובנחרצות אופיינית אמרה כי יש "שניים-שלושה דברים, שיש לעשותם מיד... זאת

אומרת, מהיום (למחר... א) מוכרחים במשך יום-יומיים להקים את הכלים לגיוס האנשים... ב) [להקים] מפעל כספי גדול, בעיקר לעניני הבטחון ... ג) צריכים מיד לדאוג לתגבורת כוח העמידה של נקודות הספר.⁷⁹

כבר באותו חודש הוקמה "ועדת המצב" המשותפת לוועד הלאומי ולהנהלת הסיכנות, שתפקידה היה כפול: לתכנן את כנוגו של השלטון העצמאי בהנחה שהאו"ם יחליט על הקמת המדינה, ולהתכונן למצב החרום העלול להיווצר בעקבות החלטה זו. לאחר תחילת ההתפוררות של השלטון המנדט-טורי בינואר-פברואר 1948, הפכה הוועדה למעין ממשלה בפועל, שחלשה על תחומים צבאיים ואזרחיים שונים. אנשי הוועדה, שתחילה מנו 8 איש, ואח"כ 13, חילקו ביניהם את האחריות לתחומים השונים: שירותי מדינה ותחבורה, אספקה של מזון ודלק, כספים, וגיוס כוח אדם. גולדה עמדה בראש ארגון הגיוס ההמוני לתפקידי בטחון, ובראש תת-הוועדה הממונה על המשטרה ובתי הסוהר. על סמך נסיונה הקודם נגשה לתכנון הגיוס בדקדק-נות: בדיקה של היקף כוח האדם של גילאי 17-65, וגיוס הבאים בחשבון בשלבים, וחלוקה בין גיוס לצרכים צבאיים ישירים לבין שירותים אזרחיים חיוניים.⁸⁰

ד. ראש "מפלגת ירושלים"

ההכנות להקמת מוסדות השלטון היו קדחתניות, אולם, ההתנגשויות עם הערבים הפלסטיניים החלו לפני שאלו הושלמו. ציר התחבורה לירושלים היה אחד היעדים העיקריים להתקפותיהם. המטה שכן בתל אביב, העיר העברית הגדולה, שהיתה גם מרכז העצבים של רוב מערכות המשק והמינהל של היישוב. בן-גוריון וחלק מחברי ההנהלה עברו לתל אביב. תכנון ההכנות לקראת הפלישה הצפויה של צבאות ערב נעשה משם, וכן ניהול הפעילות הבטחונית והפעלת השירותים החיוניים. גולדה ויתר חברי ההנהלה נותרו בירושלים. הצורך בשימור נציגות של ההנהגה בירושלים, או כפי שהתבטא בן-גוריון יותר מאוחר, ב"מפלגה של 'משוגעים' לענין ירוש-לים", נבע מהמלצת ועדת האו"ם שירושלים תהיה עיר בינלאומית. השארתה של גולדה בירושלים היתה מובנת מעצמה, שכן תפקידה היה להמשיך ולקיים את הקשר הרצוף עם משרדי הממשלה ועם הקונסולים הזרים המרוכזים בירושלים, וכן להמשיך ולקיים את הקשר הסודי עם המלך עבדאללה ושלחיו, כפי שנדברו מראש, לפני קבלת החלטת החלוקה.

לפני ההצבעה בעצרת האו"ם גולדה ובן-גוריון לא הסכימו בענין מעמדה

של ירושלים. ההנהגה החלבוטה אם לקבל את הצעת אונסקו^פ ולהסכים לבינאומה של ירושלים רבת, או לתבוע ריבונות על מערב העיר ולהסכים לפיקוח בינלאומי רק במקומות הקדושים.⁸¹ השלמה עם הצעת הבינאום, פרושה היה ויתור על הסמל העתיק של זיקת היהודים לירושלים, והשאתם של 100,000 יהודים מחוץ לגבולות המדינה היהודית. מאידך גיסא, תביעה כי ירושלים היהודית תיכלל בגבולות המדינה, יכלה להשפיע על צמצום התמיכה הבינלאומית בהצעת החלוקה.

עמדתו של בן-גוריון היתה חד-משמעית. הוא תמך בקבלת תכנית אונסקו^פ בשלמותה, והתנגד לחלוקה של ירושלים, כיוון שחש שהתעקשות על חלוקה תכשיל את הסיכוי להקמת מדינה יהודית. הוא תמך בתביעה שתושביה היהודים של ירושלים יהיו אזרחי המדינה היהודית (ולא אזרחי "מדינת ירושלים" כפי שקבעה אונסקו^פ). לדעת בן-גוריון לא נשקפה סכנה להמשך התפתחותה של ירושלים כמרכז יהודי גם אם תימצא בתחום שלטון בינלאומי, משום שרוב תושביה היו יהודים. בדבריו רמז שוויתור על ירושלים היה בעיניו זמני.⁸² עמדתו הטכסית של בן-גוריון לא התאימה לדרך המחשבה של גולדה, שנמנתה עם מתנגדי תכנית אונסקו^פ. היא תמכה בחלוקת ירושלים, בטענה כי "אין ציונות ללא ציון" והוסיפה נימון קים מעשיים על הטענות העקרוניות. היא העריכה כי כל הסדר שיתקבל יישאר קבוע לזמן רב, "ולא נוכל להרחיבו". היא חששה כי שטח שיפול בידי הנוצרים יישאר בידיהם לתקופה ארוכה, וגרסה כי "...משטר בינלאומי בירושלים פרושו - משטר נוצרי". לעומת זאת, היא קיוותה כי אם תחולק ירושלים העברית ותצורף למדינה היהודית יהיה סיכוי להרחיבה על חשבון השטח שיימצא בידי הערבים.⁸³ בסופו של דבר, הסתיים הדיון ללא הכרעה. בן-גוריון דיווח לשרתוק את התפלגות הדעות בהנהלה, והשאיר בידי את הסמכות לפעול לפי הבנתו. שרתוק ואנשיו באו⁸⁴ נוכחו כי בן-גוריון צדק, וכי המדינות שתמכו בחלוקה התנגדו לעמדה הציונית בענין ירושלים.⁸⁵ בתזכיר שהכינה המשלחת הציונית לוועדת המשנה שדנה בנושא ירושלים הוצעה חלוקה של העיר ל-3 אזורים אוטונומיים: יהודי, ערבי ובינלאומי, ועריכת משאל עם בין תושבי ירושלים על עתידה המדיני 10 שנים לאחר כינון השלטון הבינלאומי. סעיפים אלה אכן נכללו בהחלטת העצרת, אשר הותירו את ירושלים מחוץ למדינה היהודית.

בחודשים הראשונים של המלחמה, דצמבר 1947-ינואר 1948, הופקדה גולדה על שמירת האינטרס היהודי בירושלים. המשימה היתה קשה לא רק נוכח התקפות הערבים והפגיעות בתחבורה אל העיר. נדרש מאמץ מיוחד כדי למנוע נטישה של האוכלוסייה היהודית את שכונות הספר ואת העיר

העתיקה; תושבי אותם אזורים החלו לגלות סימני מצוקה ושכירה. גולדה וחבריה הפקידו בידי דב יוסף את ארגון תושבי ירושלים בתנאי המצור, ואילו הם השו תסכול בשל הניתוק ממרכז קבלת החלטות. נאמנה לשלי-חותה, הדפה את הצעותיו החוזרות ונשנות של גרינבוים להעביר את משרדי הנהלת הסוכנות לתל אביב כי "פה המרכז".⁵⁵

בן-גוריון היה גם ער לסכנה שבעיר ייערכו פעולות לא אחראיות ומזיקות מבחינה מדינית, לא רק עליידי חברי הארגונים הפורשים, אלא גם עליידי חברי ה"הגנה". בפגישה שזומנה בתל אביב בראשית ינואר, בהשתתפותה של גולדה ("פזית" בשמה המחתרתי), הציע בן-גוריון כי תעמוד בראש ועדת הקבע לענייני בטחון וממשלה בירושלים, כשפיקוד מחוז ירושלים של ה"הגנה" יהיה כפוף לה. ידן, ראש אגף המבצעים במטכ"ל, התנגד להכפיף את מחוז ירושלים לוועדה משום שהיה בכך כדי לפגוע בהיררכיית הפיקוד הצבאי. גולדה הגיבה: "לא ייתכן שנשב בירושלים ונקרא על הדברים המתרחשים בה רק מהעתון!"⁵⁶ בן-גוריון התעקש שתוקם הוועדה, אולם הכרעתו לא מנעה שיבושים. יומיים אחרי אותה פגישה, ב-4 בינואר, הורה איש מבצעים לפוצץ את מלון "סמירמיס" ללא קבלת אישור מגולדה וממפקד ה"הגנה". החבלנים היו אמורים לפוצץ את האגף שבו שכן מטה אחת הכנופיות שהתקיפו שכונות יהודיות בירושלים, אך פוצצו בטעות אגף אחר, ונהרגו 14 אזרחים, ובהם דיפלומט ספרדי. הפעולה השאירה רושם קשה בחו"ל, כפי שהבריקו לגולדה שרתוק ואפשטיין. גולדה, גרמה להדחתו מתפקידו של האחראי לפעולה. משהגיעו ידיעות שאנשי הלח"י מאיימים לפגוע בעתונאי חוץ, היא ביקשה מ"האנשים שיש להם השפעה על אנשי לח"י" בהנהלת הסוכנות, לעשות הכל כדי למנוע "מעשי טרוף" כאלה.⁵⁷ את המצב המתסכל של העדר שדה פעולה של ממש בירושלים קטעה נסיעתה של גולדה לארצות-הברית לשם ארגון מגבית החרום בינואר. כאשר שבה משם בחודש מרץ הבינה שאין טעם להמשיך ולהעמיד פנים כאלו ירושלים היא עדיין מרכז פוליטי אפקטיבי, ואמרה בהנהלת הסוכנות כי "אנחנו צריכים להשלים שהמקום המחליט החלטות פוליטיות זו היא תל אביב... ואין כל ערך להחלטות שתתקבלנה פה". א. דובקין, חברו למפלגה ולהנהלה הבין ללכה ואמר: "איני מתאר לי שגולדה מאירסון תהיה 'שמש טכני' וימסרו לה הוראות פעולה מתל אביב. כך זה לא צריך להיות."⁵⁸ אכן, שבוע אחר כך, העלתה הצעות לפעולה בהתייעצות החרום שכונסה בביתו של בן-גוריון בתל אביב נוכח תוצאות פגישתה עם עבדאללה (ראה להלן). בחודשים אלה של שלהי המנדט הפכה גולדה שליחה למשימות מיוחדות.